

ილორის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია და მასთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები

ილორის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სალოცავად ითვლებოდა მთელი დასავლეთ საქართველოსათვის. როგორც სამეგრელო-აფხაზეთის მთავარი, ყველაზე ძლიერი სალოცავი, იგი მრავალფეროვანი ფუნქციებით იყო დატვირთული. გიორგობას, განსაკუთრებით ნოემბერში, აქ უამრავი მლოცველი იყრიდა თავს მთელი დასავლეთ საქართველოდან.

ილორის წმინდა გიორგის ეკლესია XI საუკუნის ხუროთ-მოდღვრულ ძეგლს წარმოადგენს. იგი მდებარეობს სოფ. ილორის (ოჩამჩირის მუნიციპალიტეტი) ცენტრში და წარმოადგენს ქვით-კირით ნაგებ აფსიდიან ერთნავიან ეკლესიას. აქვს მინაშენები სამი მხრიდან – ჩრდილოეთიდან, სამხრეთიდან და დასავლეთიდან. აღმოსავლეთ ფასადზე შემონახული იყო ასევე XI საუკუნით დათარიღებული წარწერიანი ქვები. ეკლესიას აქვს ძველი გალავანი, პატარა ეზო, გალავნის კარი იკეტება ბოქლომით. გალავანშია მოთავსებული სამრეკლო, ეზოს შესასვლელი კარი აქვს სამრეკლოდან.

რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, დღესდღეობით ოკუპირებულ ტერიტორიაზე მდებარე ეს ეკლესია, რუსული ეკლესიების მსგავსად, გარედან და ნაწილობრივ შიგნიდანაც გადაღებილია, ქართულ წარწერიანი ქვები შელესილია, ეკლესიას დადგმული აქვს რუსული გუმბათი, მიმდინარეობს ყოველმხრივი მცდელობა ძეგლზე ქართული კვალის წაშლისათვის. გარდა ამისა, ეკლესიაზე დამონტაჟებულია კონდიციონერები და სხვ.

ეკლესია განთქმული იყო თავისი ძვირფასი ხატებითა და საეკლესიო განძეულით. ვახუშტი ბატონიშვილი ილორის ეკლესიას მოიხსენიებს, როგორც მცირე, მდიდარ და შემკულ ეკლესიას. მის მთავარ საგანძურს წარმოადგენს ილორის წმინდა გიორგის ვერცხლის კარედი ხატი ძეწკვით, რომლის ფრთებზე,

გარეთა ნაწილზე გამოსახულნი არიან წმინდა თევდორე და წმინდა დემეტრე, შიდა მხრიდან, ცენტრალურ ნაწილზე კი წარმოდგენილია ფეხზე მდგომი წმინდა გიორგი, მის ერთ მხარეს დაჩოქილი ბედიელი მიტროპოლიტი კირილე (ილორი ბედიის ეპარქიაში შედიოდა), მეორე მხარეს კი ხარი, რაც ილორობას წმინდა გიორგის მიერ ხარის მოყვანის სასწაულს უკავშირდება. ილორის ეკლესიაში ინახებოდა აგრეთვე წმ. გიორგის მშვილდი “შქვილი”, რომელიც რკინისა იყო, სიმაღლით ერთ მეტრამდე, სპილენძის საყვირი “ოყე” და წმინდა გიორგისადმი შეწირული “ბორბალი” (მაკალათია 1941, 348).

როგორც ს. მაკალათია წერდა, წინათ ილორში ყოველ დღე დიდძალი მხვეწარი მოდიოდა შესაწირითა და საკლავით, რომელთაც მნათე (“მეხატული”) ამწყალოებდა.

განსაკუთრებით ბევრი იყო მლოცველი ილორობას. დასავლეთ საქართველოს ყველა კუთხიდან ჩამოდიოდნენ შესაწირით, მოჰყავდათ საკლავი (კურატი, ცხვარი), მოჰქონდათ ადამიანის სიგრძე სანთლები, ვერცხლის მავთულები, აბრეშუმი, ჩითი, სამკაულები, ფული და ა.შ. სვანეთის სალოცავებიდან იგზავნებოდა სანთელ-საკმეველი, ჩამოდიოდნენ იმერეთიდან, გურიიდან.

სვანეთში ადგილობრივ წმინდანთა მოხსენიების დროს ილორის წმინდა გიორგისაც (ჯგრაგ ილორიშ) მოიხსენიებდნენ. ლეგენდის მიხედვით, ილორის წმინდა გიორგი ლატალისა და ლენჯერის ჯგრაგის სალოცავებში მათ დღეობებზე შესაწირად ხარებს გზავნიდა, თავის მხრივ, სვანეთიდან ილორში სანთელ-საკმეველი იგზავნებოდა. ილორის, ლატალის და ლენჯერის სალოცავები ერთმანეთის ძმებად ითვლებოდნენ, ძმებში უფროსად კი ილორის წმ. გიორგი (ბარდაველიძე 1939, 68-69).

ილორის წმ. გიორგის ძმა იყო ალერტის წმ. გიორგიც. ადგილობრივთა გადმოცემით ილორს ჰყავდა მუსლიმი ძმაც – ფსხუ-ნიხა, რომელიც უფრო ახალგაზრდაა და მუსლიმია, ა-ლირი (იგივე ილორი) კი უფროსია და ქრისტიანი (ჩურსინი 1957).

გურიაში ილორის სახელობაზე ყველიერის ხუთშაბათს “გამოაცხოვდნენ ძალიან დიდ ხაჭაპურს, რაც შეიძლება მეტი

ყველით სავსეს - ძროხა კაი მენველი იქნებაო. გააკეთებდნენ ძროხის ცურნესავით ცომს, ამასაც ყველს უზამდნენ და გამოაცხობდნენ, საქონელს რქებზე სანთელს დაუნთებდნენ და ლოცულობდნენ: “ღმერთო და ილორის წმინდაო გიორგი, იხსენი ჩვენი საქონელი ჭირისა და ფათერაკისაგან, ნადირის კბილისაგან, ძვალი ტვინით გუუფსე, ძარღვი სისხლით გუუფსე, ტყავი ხორციით გუუფსე, ცურნი რძეით გუუფსე და პატრონს მშვიდობაში და სიამეში მოახმარე”. საქონელზე თავშემოვლებული სანთელი ეკლესიაში მიჰქონდათ და წმინდა გიორგის ხატს უნთებდნენ” (ნულაძე 2009, 74).

ილორში მნათეებად მორიგეობით იყო იმ გვარის ხალხი, ვისთვისაც იგი “ჯინჯი ხატი” იყო (სებეკია, მარკელია, მალიშა, ბჟანია, მერჭულე, ჭიგანია, ხასია, ხოჭა, კიტა). განსაკუთრებით პატივს სცემდნენ კუპრას გვარს, რასაც ილორის ეკლესიის მშენებლობის შესახებ გადმოცემა უკავშირდებოდა, რომლის მიხედვითაც მშენებლობისას კედლები ინგრეოდა და ეკლესიის აშენებას ვერ ახერხებდნენ. მაშინ საძირკველში და-ძმა კუპრა ჩაუტანებიათ და ეკლესიაც აშენებულა. ამის გამო, ილორობას დაკლული ხარიდან კუპრას გვარს უფლება ჰქონდა ის ნაჭერი წაეღო, რომელსაც ამ საგვარეულოს უფროსი კაცი თავის მარჯვენა ხელს დაადებდა.

ეკლესიის მნათეებად ყოველწლიურად ხუთ კაცს ირჩევდნენ. მათგან უხუცესი უფროსი იყო, დანარჩენები კი მისი თანაშემწეები. მნათეები მთელი წლის განმავლობაში ეკლესიაში იყვნენ და რიგრიგობით ყარაულობდნენ მას, ხვდებოდნენ მლოცავებს, იღებდნენ მათგან შესაწირავს (მაკალათია 1941, 349-350).

ილორის წმინდა გიორგისათვის შეიძლება მიემართათ სხვადასხვა მიზეზის გამო. ეს იყო სამართლიანობის აღდგენა, დაფიცება, ხატზე გადაცემა, ავადმყოფობა, უშვილობა, ოჯახში რაიმე ბარალი, მეხის დაცემა, რა თქმა უნდა ბრძოლაში გამარჯვების თხოვნა და სხვ.

თუ ვინმეს შეთქმული ჰქონდა ავადმყოფობის გამო მშვილდში გატარება, მოიყვანდნენ ილორში, მნათე დააყენებდა წმინდა გიორგის ხატის წინ, გამოიტანდა რკინის მშვილდს და ავადმყოფს

სამჯერ გაატარებდა მშვილდში. თუ თვლიდნენ, რომ ავადმყოფობა ავი თვალის ან ჯადოს ბრალი იყო, მნათე გამოითანდა საყვირს (ოყე), დაჩოქილ ავადმყოფთან მივიდოდა და საყვირს სამჯერ დააყვირებდა. ითვლებოდა, რომ ამგვარად ეშმაკები და ავი სულები დაფრთხებოდნენ, გაიქცეოდნენ და ავადმყოფსაც ეშველებოდა. მნათე დაილოცებოდა: “ცუდი სიავე შორს გაუქარვე, დღეიდან შვება ჰქონდეს, ცუდი გული, ავი თვალი, ავი სული შორს გაუქარვეო” (მაკალათია 1941; ალავერდაშვილი, 1979).

ილორის წმინდა გიორგი სულით ავადმყოფების მკურნალადაც ითვლებოდა. ავადმყოფი ხშირად ჯაჭვით – “ხაჯალურით” ხელებშეკრული მიჰყავდათ ილორში. ავადმყოფს დააყენებდნენ ეკლესიის კართან, თუ საკლავი ჰყავდათ მოყვანილი, ავადმყოფის გარშემო შემოატარებდნენ და იტყოდნენ: შენი მიზეზით ყოფილა ეს ავადმყოფი, შენი ძალით დღეიდან გაათავისუფლეო. შემდეგ ავადმყოფს შეიყვანდნენ ეკლესიაში, ილორის წმინდა გიორგის ხატის წინაშე დააჩოქებდნენ და განკურნებას შესთხოვდნენ. ვისაც დათქმული ჰქონდა, ღამეს უთევდა. ავადმყოფს ხატის წინ დააწვენდნენ. ზოგჯერ მთელი კვირით რჩებოდნენ და ღამეს ათევდნენ.

თუ ავადმყოფს ბნედა ემართებოდა – “ჟინიში ლახარათი” იყო შეპყრობილი, მას “ატლეჩობას” ათამაშებდნენ. უკრავდნენ ტაშს, თან იძახდნენ: ატლეჩობა თემურყვარა, ღმერთმა მისცეს თავის შველა, ავდგეთ ვიცეკვოთ, ან გვექნება ჩვენ დახმარებაო. ავადმყოფი ტაძრის ეზოში დახტოდა, ფეხებს უსვამდა, გაჰკიოდა და თან თამაშობდა. ითვლებოდა, რომ მას ამ დროს ავსულები შორდებოდნენ და ისიც იკურნებოდა (მაკალათია 1941, 350; მინდაძე 2016, 177).

ილორის წმინდა გიორგის უშვილობის დროსაც შესთხოვდნენ დახმარებას და ლოცულობდნენ: “ჩემი ძე და წილი არ მოსპო, ჩემ გასაზრდელად მაჩუქეო”. შესანიშნავის სახით ზოგჯერ ვერცხლის პატარა აკვნები მიჰქონდათ და შვილის მიცემას ევედრებოდნენ. ღამესაც უთევდნენ და ისე შესთხოვდნენ ილორის წმინდა გიორგის შეწევას.

ილორში ქადაგად დაცემაც იცოდნენ, განსაკუთრებით ეს “ჟინიშით” დამიზღვებული ქალების შემთხვევაში ხდებოდა. ქადაგი ადიოდა ილორის ეკლესიის სამრევლოში და იქიდან იწყებდა წმინდა გიორგის სახელით ქადაგებას. ხალხს მოუწოდებდა ილორის თაყვანისცემისაკენ, მისი წმინდად და მოწინებით შენახვისაკენ, წყევლიდა ქურდებს, ავაზაკებს, ავსულებს და კუდიანებს, შემდეგ იქვე უსულოდ დაეცემოდა და სამრევლოს კიბიდან დაგორდებოდა, აქაც ბორგავდა, ოხრავდა, ისევ წმინდა გიორგის სახელით ქადაგებდა. გარშემო ხალხი შემოეხვეოდა, გულზე ხელს იცემდნენ, ტიროდნენ და ისინიც წმინდა გიორგის შესთხოვდნენ მის დახმარებას.

მეხის დაცემის შემთხვევაში ასევე ილორის წმინდა გიორგის მიმართავდნენ. დაზარალებული ოჯახი ამ ამბავს წმინდა გიორგის დამიზღვებას მიაწერდა. შეუკვეთავდნენ მჭედელს სხვადასხვა ზომის “ბოძალს”, რომელიც ორკაპა იყო და ისრის წვერის ფორმა ჰქონდა. ზოგიერთი ერთი მეტრის სიგრძისა იყო. ბოძალს ილორში მიიტანდნენ საკლავ-საწირთან ერთად. მნათე ილოცებდა და შესთხოვდა წმინდა გიორგის მეხის დაცემისაგან ოჯახის დაცვას და მფარველობას (მაკალათია 1941, 351; აბაკელია 1991; ალავერდაშვილი 1979). სამეგრელოში გავრცელებული შეხედულებებისამებრ, ჭეჭა-ქუხილის დროს წმ. გიორგი თეთრ ცხენზე ამხედრებული დაქრის ცაში, სდევნის ავსულებს და განგმირავს მათ თავისი ბოლო გაყოფილი ისრებით. სამეგრელოში და იმერეთში არსებობდნენ გარკვეული გვარები, რომლებიც ილორის წმ. გიორგის მოვალეებად ითვლებოდნენ და მისი დღეობისთვის ყოველწლიურად უნდა წაეღოთ ილორის ეკლესიაში სამჭედლოში გამოჭედილი რკინის ისრები, ბორძლები, რომლებიც ხალხურ რწმენათა მიხედვით, წმ. გიორგის ცაში მიჰქონდა ჭეჭა-ქუხილის დროს (აბაკელია 1991).

ილორის წმინდა გიორგის მიმართავდნენ ბრძოლაში გამარჯვებისათვის და მართლმსაჯულების აღსრულებისათვის სხვადასხვა საკითხზე.

ნ. ჯანაშია წერდა, რომ ილორის ხატი ყოვლისშემძლედ ითვლება როგორც ქართველებისთვის, ისე აფხაზებისთვის. იგი

სამართლიანია და მკაცრად სჯის ყველას, ვინც სიმართლის გზიდან გადაუხვევს. არცერთ სალოცავსა თუ წმინდანს არ აკისრია ასეთი დიდი როლი მათ ცხოვრებაში. იგი განსჯის ყველა სახის საქმეს და დავას, იქნება იგი სამოქალაქო თუ სისხლის სამართლის ხასიათისა. აგრეთვე იმ საქმეებსაც, რომლებიც სახელმწიფო სასამართლომ უკვე განიხილა და თავისი განაჩენი გამოიტანა, მაგრამ რომელიმე მხარე ამ განაჩენმა არ დააკმაყოფილა (ამასთან დაკავშირებით მას მოაქვს თავისი მეზობლის კ. ცაგურიას სიტყვები: რა მართლმსაჯულება შეიძლება ჰქონდეთ რუსებს, თუკი ისინი ილორის ხატს არ მიმართავენო. ჯანაშია აღნიშნავს, რომ ეს აფხაზთა საერთო აზრია) (ჯანაშია 1960, 39).

პროცედურა შემდეგნაირად გამოიყურებოდა: უნდა შემდგარიყო ერთგვარი სამედიატორო სასამართლო, რომელიც ავალდებულებდა ბრალდებულს ილორის ხატის წინაშე თავის გამამართლებელ დაფიცებას. თუ საქმე მნიშვნელოვანი არ იყო, სასოფლო სასამართლო ერთ ან ორ თანადამფიცებელს ნიშნავდა. მნიშვნელოვანი საქმეების შემთხვევაში (ღირსების შეურაცხყოფა, მკვლელობა და მისთ.), მოსამართლეებთან ერთად მონაწილეობას იღებდნენ მხარეთა წარმომადგენლებიც. ისევ ხატის წინაშე ფიცი უნდა მიეტანათ, მაგრამ ამ შემთხვევაში თანადამფიცებელთა რაოდენობა იზრდებოდა. ასე მაგალითად, თანადამფიცებლად უნდა ყოფილიყვნენ 1-2 თავადი, 2-3 აზნაური, 5-6 გლეხი, 1-2 მოგვარე, 1-2 ნათესავი დედის მხრიდან, 1-2 ქალის ხაზით საგვარეულოს ნათესავი და ა.შ. დაფიცება ხდებოდა ოთხშაბათობით ან პარასკევობით. ბრალდებული დაიფიცებდა, რომ ამ საქმეში იგი მართალია, თანადამფიცებელნიც უდასტურებდნენ. თუ ბრალდებული ვერ იფიცებდა, უსიტყვოდ უნდა შეესრულებინა დაკისრებული სასჯელი. დაფიცების შემდეგ ბრალმდებელი და ბრალდებული თავის თანადამფიცებლებთან ერთად წყვეტდნენ ყოველგვარ ურთიერთობას, ერთმანეთისთვის ცეცხლის მიცემაც კი არ შეეძლოთ – “ხატია ჩვენს შორისო”. ამ წესის დარღვევა, აფხაზების თვალსაზრისით, ისევე როგორც ტყუილზე დაფიცება, უკვალოდ არ ჩაივლიდა. ხატი შემცოდეს ავადმყოფობით და სიკვდილითაც კი დასჯიდა, თუკი იგი დროზე არ მოეგებოდა

გონს და არ მოინანიებდა. თუ დამნაშავეს ოჯახი ამოწყდებოდა, ხატის რისხვა ბრალმდებელს უბრუნდებოდა. ხატის რისხვის ასარიდებლად, დამნაშავეს მხრიდან აუცილებელი იყო ხატისათვის შესანიშნავი, აგრეთვე აუცილებლად დაზარალებულისათვის ზარალის ანაზღაურება და მისი თანხმობა. ისინი ერთად მიდიან ილორში შესანიშნავებით, რომელსაც მკითხავი ურჩევდათ, რათა ხატს შეენდო მათთვის. მიჰყავდათ ციკანი, თხა, ხბო, მიჰქონდათ ფული. ამ დღის შემდეგ მათ შორის ნორმალური ურთიერთობა აღდგებოდა. თუ ერთ-ერთი მხარე უარზე იყო, მეორე მხარეს “თავის გამოსყიდვა” შეეძლო, თუ ხატის წინაშე იმასაც დადებდა, რაც მომჩივანისთვის უნდა გადაეხადა. აღსანიშნავია, რომ ილორში თავის გამამართლებელ ფიცს მუსლიმებიც დებდნენ (ჯანაშია 1960, 39-40).

შემონახული გადმოცემის მიხედვით, ადრე წმინდა გიორგის ხატი მართლმსაჯულებას აღასრულებდა ოქროს სასწორის საშუალებით, რომელიც შუაგულ ეკლესიაში ეკიდა. მოდავენი მის ქვეშ დგებოდნენ და ლოცვას აღავლენდნენ ილორის ხატისადმი. ამის შემდეგ, ის გამართლდებოდა, ვისკენაც ოქროს სასწორი გადაიხრებოდა. შედეგად გარშემო სამართალი მეფობდა. თუმცა, ერთხელ ერთმა დამნაშავემ გადანყვიტა ილორის ხატის მოტყუება და იეშმაკა. დამნაშავეს მეზობლის ფული ემართა, რასაც უარყოფდა და მეზობელს არ უბრუნებდა. საქმის განსასჯელად ილორის წმინდა გიორგის ხატს მიმართეს. დამნაშავემ ფული თავის ჯოხში დამალა. როდესაც სასწორის ქვეშ დადგნენ, დამნაშავემ თავისი ჯოხი მეზობელს გადასცა დასაჭერად, შესაბამისად სასწორი მის მხარეს დაეშვა და დამნაშავე გამართლდა. ამის შემდეგ მან მეზობელს ისევ გამოართვა ჯოხი გადამალული ფულით და ასე გამოვიდა ეკლესიიდან. ილორის ხატი ამის გამო განრისხდა, ოქროს სასწორი ეკლესიიდან გაფრინდა და სამუდამოდ გაქრა (ჯანაშია 1960, 40). სამაგიეროდ დარჩა ხატზე გადაცემის წესი, რომელსაც დამნაშავეს დასასჯელად მიმართავდნენ.

დანაშაულისათვის ილორის ხატზე ადამიანის გადაცემა (“გინოჩამა”) განსაკუთრებით სამძიმო საქმედ ითვლებოდა. დამნაშავეს ილორის წმინდა გიორგი აუცილებლად “დაამიზებებდა”

- ავად გახდიდა, გააგიჟებდა და ბოლოს მოუღებდა. ამის გამო, ილორის ხატზე გადაცემას იშვიათად მიმართავდნენ. მანამდე ხატზე გადამცემი წინასწარ აფრთხილებდა დამნაშავეს - შეუთვლიდა, რომ მის ხატზე გადაცემას აპირებდა. იმ შემთხვევაში, თუ დანაშაულის ჩამდენი უცნობი იყო, სასოფლო ყრილობაზე ან ეკლესიაში წირვის შემდეგ აცხადებდნენ, რომ დაზარალებული წასვლას აპირებდა ილორში დამნაშავეს ხატზე გადასაცემად. ამის შემდეგ რამდენიმე დღე იცდიდნენ და ამ ხნის განმავლობაში, თუ მაგალითად ქურდი არ დააბრუნებდა ნაქურდალს, დაზარალებული მიდიოდა ილორის წმინდა გიორგის ეკლესიაში, მიჰქონდა შესანიშნავად სანთელი და ფული და მეხატულს სთხოვდა დამნაშავეს ხატზე გადაცემას. მნათე//მეხატული მიიყვანდა მას ილორის ხატთან, სანთელს აანთებდნენ, დაჩოქილი მთხოვნელი ხელაპყრობილი ადიდებდა ილორის წმინდა გიორგის, შემდეგ კი ამბობდა: დიდებულ წმინდაო გიორგი, ვინც მე ესა და ეს ნივთი, ან საქონელი წამართვა (ან მომპარა) (თუ დანაშაულის ჩამდენი ცნობილი იყო, მას პირდაპირ დაასახელებდა), ორი კვირის განმავლობაში მოატანინე თავისი ხელით, თუ არა და გვევდრები გამოიჩინე შენი ძალა, ისე გააგიჟე და გაამწარე, სულ ჩემს სახელს ყვიროდესო. ან: მისი ქალიშვილი გააგიჟე და შენს კარზე თმებით დააბიო, ვაჟი ხაჯალურით ხელებშეკრული მოიყვანე და შენს კარზე დააბიო. მნათე იტყოდა, წმინდაო გიორგი, შეუსრულე რასაც გთხოვსო და რიტუალს სამგზის ამენ-ის თქმით დაასრულებდნენ. წყევლას რომ გაეჭრა, ხატზე გადამცემი ყოველწლიურად აგზავნიდა ილორში სანთელს და სანიშნავს და შესთხოვდა წმინდა გიორგის სწრაფად გამოეჩინა თავისი ძალა და სამართალი. ხატზე გადაცემულ ქურდს ეშინოდა ხატის სასჯელისა, მიიტანდა ნაქურდალს და ჩაყრიდა ეკლესიის ეზოში. ამ შემთხვევაში პატრონს მისი წაღება არ შეეძლო - ყველაფერი ილორის ეკლესიას რჩებოდა.

ხატზე გადაცემა შეიძლებოდა ხესთან, უფრო რცხილასთან შესრულებული რიტუალის საშუალებითაც. რცხილასთან მიდიოდნენ, ლოცულობდნენ და დახმარებას ითხოვდნენ, შემდეგ ჩააჭედებდნენ ხეში ლურსმანს და თან იტყოდნენ: სანამ დამნაშავე

ლურსმანს კბილებით არ ამოაძრობს, მანამდე დამბლადაცემული იყოსო. (მაკალათია 1941; აბაკელია 1991, 18; ალავერდამშვილი 1979).

ილორში იცოდნენ ხარის ქურდების ხატზე გადაცემა. დაზარალებული მიიტანდა ილორში ხარის უღელს, მივიდოდა ილორის დიდ ცაცხვთან, რომელიც გალავნის სიახლოვეს იზრდებოდა, უღელს ცაცხვზე მიაკრავდა და ამბობდა: ვინც ამ უღლის ხარები მოიპარა, წმინდა გიორგი ილორისაო, მისი ოჯახი დაამხე, ვაჟი გაუგოჟე და ჩემი სახელი აყვირე, სანამ ხარს არ მოიყვანს, ამ უღელს არ მოხსნის და ამ უღელში შებმულ ხარს არ მომიყვანსო.

ხატზე გადაცემა დაზარალებულისთვისაც სახიფათო შეიძლება ყოფილიყო, რადგან, თუ ხატზე გადაცემული სალოცავის მიერ დაისჯებოდა და რაიმე დაემართებოდა, შეიძლებოდა წყევლა მას დაბრუნებოდა. ამის გამო, თუ ხატზე გადაცემულის ოჯახში ვინმე მოკვდებოდა ან რაიმე უბედურება დაემართებოდათ, თვლიდნენ, რომ ხატზე გადაცემამ გასჭრა და მაძინვე ილორში მიჰყავდათ ციკანი და იქ ლოცულობდნენ, რათა წყევლა უკან არ დაბრუნებოდათ. მეტიც, რამდენიც ხატზე გადაცემულის ოჯახში ვინმე მოკვდებოდა, იმდენი გადამცემს ილორში ციკანი უნდა მიეყვანა (მაკალათია 1941, 352; აბაკელია 1991, 17;).

ილორის ეკლესიის მთავარ დღესასწაულს წმინდა გიორგის ხსენების დღე, გიორგობა//ილორობა წარმოადგენდა და წელიწადში ორჯერ, 23 აპრილსა და 10 ნოემბერს (ძველი სტილით) იმართებოდა. განსაკუთრებით დიდი დღესასწაული ნოემბრის გიორგობა იყო, როდესაც ილორში მლოცველები მთელი დასავლეთ საქართველოდან ჩამოდიოდნენ. მოჰყავდათ სალოცავში შესაწირავად ციკნები, ცხვრები, ხარები. შესაწირავს ან იქვე დაკლავდნენ, ან გაუშვებდნენ, იმის მიხედვით, თუ ვის როგორ ჰქონდა შეთქმული. შეწირული საქონლიდან მთელი ჯოგი გროვდებოდა, რომელსაც ეკლესიის მსახურნი შემდეგ ნახევარ ფასად ჰყიდდნენ. საქონელთან ერთად მლოცველებს შესაწირავად მიჰქონდათ სანთელ-საკმეველი, აბრეშუმის და ჩითის ქსოვილები, სამკაულები, ფული. მიჰყავდათ ავადმყოფები.

ილორობას იცოდნენ ღამისთევა. ამ დღესასწაულთან დაკავშირებული იყო ხარის მოყვანის სასწაული, რომელსაც წმინდა გიორგი აღასრულებდა. გადმოცემით, ამ ღამეს ილორის წმინდა გიორგის ხარი მოჰყავდა და ეკლესიის დაკეტილ გალავანში ტოვებდა. დილას წინა საღამოს ჩარაზულ კარებს ხსნიდნენ და იქ ხარი დახვდებოდათ. იწყებდნენ ზარების რეკვას, ლოცვა-ვედრებას და წმინდანს აღიდებდნენ. სჯეროდათ, რომ ამ ხარს წმინდა გიორგი იპარავდა და ილორში მოჰყავდა. ამის გამო ილორის წმინდა გიორგის ხარიპარიასაც უწოდებდნენ. ილორობას თუ ვინმე იჭურდებდა, მისი ხატზე გადაცემა ქურდობის გამო არ შეიძლებოდა – წყევლა არ გასჭრიდა და პირიქით მანყევარს დაუბრუნდებოდა. ითვლებოდა, რომ ამ ხარს წმინდა გიორგი ილორში მოყვანამდე სამჯერ გაატარებდა მთიდან ზღვამდე და ზღვიდან მთამდე და მხოლოდ ამის შემდეგ დატოვებდა ეკლესიის გალავანში (მაკალათია 1941; ჯანაშია 1960; აბაკელია 1991; ალავერდაშვილი 1979).

ილორობის შესახებ ყველაზე ძველი და თანაც საკმაოდ დეტალური აღწერა ეკუთვნის არქანჯელო ლამბერტის. ნ. ჯანაშია აღნიშნავდა, რომ ეს აღწერა არ განსხვავდება მის მიერ ჩანერილი მასალისაგან და ამიტომ თავის ნაშრომში ილორობის შესახებ სწორედ ეს აღწერა მოაქვს, როგორც ყველაზე ძველი, ისევე როგორც მკვლევართა უმრავლესობას. არქანჯელო ლამბერტის მიხედვით, “ნოემბრის ოცს დღესასწაულობენ წმინდა გიორგის დღეს. ხალხში ის ცრუმორწმუნეობა არის გავრცელებული, რომ ამ დღეს ეს დიდებული მონამე მოიპარავს არემარეში ხარს და ღამით მოიყვანს ილორის ეკლესიაში, რომელიც მის სახელზეა აშენებული. ამ ეკლესიას დიდ პატივს სცემენ არამცთუ ქართველები, არამედ მახლობელი ხალხები. ამიტომაც მდიდარია ეს ეკლესია ოქრო-ვერცხლით და ძვირფასი ქვებით შემკული ხატებით. თვით კარები ვერცხლის სქელი ფურცლებით არის შეჭედილი. იმდენად თავყვანსა სცემენ ამ ეკლესიას, რომ თუმცა იგი მოშორებულია და ზღვისპირა სდგას, ფიქრი არ არის, რომ ვინმემ გაჭურდოს იგი, ან მტრის გემით მოვიდნენ და გაძარცვონ; არამც თუ კარის გატეხის შიში არა აქვთ, არამედ მისი ძვირფასი

ქვეები რომ ახლო-მახლო გზაში დააბნიონ, იმასაც ხელს არავინ ახლებს. ამ წმინდანის შიში მართო აქაურებს კი არ აქვთ, არამედ აფხაზებსაც, რომელნიც სახელგანთქმული ქურდები არიან და თურქებსაც ეშინიათ მისი და თაყვანს სცემენ მას. ეს შიში უმთავრესად, აი, საიდან წარმოსდგება: ამ ეკლესიის კედელზე მიმაგრებულია რამდენიმე ფრიად დიდი შუბი, რომელთაც რკინის დიდი ორპირი წვეტი აქვთ. გადმოცემით წმინდა გიორგი ერთ-ერთი შუბით უსათუოდ მოჰკლავს იმ კაცს, ვინც მის მიმართ უპატივცემულობას გამოიჩინსო. ამ ამბით დაშინებული, ვერავინ ბედავს ამ ეკლესიის გაქურდვას ან სხვანაირად შეურაცხყოფას.

ოც ნოემბერს მთავარი ყველა თავის კარისკაცით, თავად-აზნაურობით და ოდიშის ხალხით მოდის ილორის ეკლესიაში დღესასწაულზე დასასწრებად და იმის სანახავად, თუ როგორ მოიყვანს წმინდა გიორგი ხარს. ეკლესიას გარს უვლის გალავანი, რომლის სიმაღლე იქნება თითქმის თხუთმეტი მტკაველი. შესავალთან დიდი კარებია და ამ კარებზე აგებულია მშვენიერი სამრეკლო მრავალის ზარით. წინაღლით, როცა დაბნელდება, მთავარი მოვა ამ კარებთან დიდი ამალით, რომელშიც არიან ეპისკოპოსები, თავადები და აზნაურები, კლიტით დააკეტივნებს ამ კარებს და გარდა ამისა, კლიტეს დაასვამს თავის ბეჭედს და წავა მოსასვენებლად. მეორე დილას, გათენებამდე, მთავარი ისევ მოვა იმავე ამალით. რაკი დარწმუნდებიან, რომ ბეჭედი მთელია და ხელი არავის უხლია, მოხსნის ბეჭედს და გააღებს კარებს. შიგნით, გალავანსა და ეკლესიას შუა, დაინახავენ ხარს. ამის დანახვაზე მთელი ხალხი დიდის მოწინებით მაღლობას შესწირავს წმ. გიორგის ამისთანა ხარის მოყვანისათვის. მაშინვე შეუდგებიან ზარების რეკვას და ყველგან გაიგებენ, რომ ხარი იპოვეს. ყველანი დარწმუნებულნი არიან, რომ ხარი თავის ხელით იმ ღამეს შემოიყვანა წმინდა გიორგიმ...

იმის მიხედვით, თუ როგორ მდგომარეობაში ნახავდნენ ხარს, წინასწარმეტყველება შეიძლებოდა. თუ დაჭერის დროს ხარი არ ნებდებოდა, ნიხლებს ისროდა ან რქებით რჩოლებოდა, იტყოდნენ, რომ წელს უსათუოდ ომი იქნებაო. თუ ხარი ზურგზე წამონოლილი და მტვერში ამოსვრილი იყო, იტყოდნენ, რომ

კარგი მოსავალი იქნება ღომის, ბოსტნეულისა და პურისა. თუ ხარი ცვარით დანამული იქნა, კარგი მოსავალი იქნება ღვინისაო. თუ ფერით ქერაა, ადამიანთა და პირუტყვის ხშირი სიკვდილი იქნებაო, თუ თეთრი ან ჭრელია, ფრიად კარგი ნიშანიაო.

ხარს გალავნის გარეთ დაკლავდა იმ ოჯახის წარმომადგენელი, რომელსაც ძველთაგანვე ეკუთვნოდა ეს ხელობა. ამ ოჯახში ძველთაგანვე დარჩენილია ნაჯახი, რომლითაც უნდა დაიკლას ის ხარი და რომელსაც ინახავენ როგორც საღმრთო ნივთს და სხვაზე არაფერზე ხმარობენ. ის კაცი რომ დაკლავს ხარს, გაანანილებს კიდევ: უმეტესი ნაწილი რქებითურთ ეკუთვნის მთავარს. ამ რქებს მთავარი შეამკობს ოქროთი და ძვირფასი ქვებით და დიდ დღესასწაულებზე იმ რქებით ღვინოს დალევს წმინდა გიორგის სადიდებლად. იმერეთის მეფესაც კარგი ნაწილი ეკუთვნის. თუმცა მეფესთან მთავარი მტრად იყო და ომობდა კიდევ, მაგრამ მან მისი ნაწილი მაინც გაუგზავნა მეფეს. მეფემ მომტანი უხვად დაასაჩუქრა და ხორცი ისევ გამოაბრუნა. ასევე მოიქცა მთავარი გურიელის მიმართაც. სხვადასხვა ძველებურ გვარს ოდიშში თავისი წილი აქვს მიჩენილი. რაც დარჩებოდა, დაჭრიდნენ ძალიან წვრილად და ხალხს დაურიგებდნენ. ამ ხორცს გაახმობენ კვამლზე და დიდი სასოებით ინახავენ ავადმყოფობის დროს მოსახმარად. დარწმუნებულნი არიან, რომ ეს ხორცი საუკეთესო წამალია ყოველგვარი ავადმყოფობის წინააღმდეგ.

ვინაიდან სწამთ, რომ წმ.გიორგის მოპარული ხარი მოჰყავს, წმინდა გიორგის აკუთვნებენ ქურდის სახელს. ამ ღამეს ყველა ცდილობს ფრთხილად იყოს და კარგად უდარაჯოს თავის ქონებას, რათა არაფერი არ მოიპარონ, რადგან დარწმუნებულნი არიან, რომ ამ ღამეს თითოეულს უფლება აქვს მიბაძოს წმინდა გიორგის და რაიმე მოიპაროს (არქანჯელო ლამბერტი 1938, 141-145).

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა გადმოცემები ახინის ძროხის შესახებ. ახინი მსხვილფეხა რქოსანი საქონლის მფარველი ღვთაებაა აფხაზურ-ადიღურ ეთნოლინგვისტურ ჯგუფში შემავალი ხალხების (აფხაზების, აბაზების, უბიხების და ადიღების) მითოლოგიაში. უბიხების საცხოვრებელ ტერიტორიაზე, მდინარე შახეს ზემონელში მდებარეობდა ახინის კორომი. უბიხები მას

თავიანთ პირველწინაპრადაც კი მიიჩნევდნენ. აბძახები მეომრად, მათი მიწა-წყლის და საქონლის დამცველად თვლიდნენ და ეთაყვანებოდნენ როგორც გმირს. მათი გადმოცემით, იგი ერთ-ერთ ბრძოლაში დაიღუპა და მაიკოპის წმინდა კორომში დაკრძალეს. ეს ადგილი საკულტო ადგილად და უხუცესთა საბჭოს შეკრების ადგილად იქცა. შაფსულური თქმულების მიხედვით, იგი ძლიერი და მდიდარი მეჭოგეა, რომელიც 100 საუენის სიგრძის რკინის წვეტიანი არგნის მეშვეობით მთიდან მთას ახტება, იგი ერთი კვირა ფხიზლობს და ერთი კვირა სძინავს. მას ორადგაყოფილი ჩლიქი აქვს, მეტიც, ზოგჯერ იგი გაიგივებულია მისთვის განკუთვნილ ძროხასთან ან ხართან, რომელიც თავად მიდის სამსხვერპლო ადგილზე (ანთელავა 2017).

ჩერქეზებს აქვთ ლეგენდა ღვთაება ახინის თეთრი ძროხის შესახებ. გადმოცემით, ღვთაება ახინი, რომელსაც საქონლის მფარველობას შესთხოვდნენ, ირჩევდა თეთრ ძროხას, რომელიც ყოველწლიურად თვითონ მიდიოდა აფხაზეთიდან ადიღურ ტომებთან, ტხაჩევის (ტხაშაგის) წმინდა ტყეში, სადაც მას საზეიმოდ დაკლავდნენ და ჭამდნენ (ჩურსინი 1956, 31).

ლ. აკაბას აზრით, ახინის ძროხის კულტის კვალი არსებობს ადიღელებთან, უბიხებთან და აფხაზებთან. ყოველ შემთხვევაში, ნ. დუბროვინის მიხედვით, აფხაზურ საზოგადოება არკოაჭში არსებობდა ცებეს საგვარეულო, რომელიც ღვთაება ახინის განსაკუთრებული მფარველობის ქვეშ იმყოფებოდა, რაც სავარაუდოდ იმაზე მიანიშნებს, რომ აფხაზური საგვარეულო ცებე ღვთაება ახინის კულტში მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა (აკაბა, 1979, 68).

ბოლოს, კიდევ ერთი რიტუალის შესახებ, რომელიც ყოველწლიურად სრულდებოდა აფხაზეთში და ს. გვანბას აქვს აღწერილი: ყოველ აფხაზს ჯოგში საუკეთესო ფური ჰყავდა, რომელსაც მარჯვენა ყურის წვერი ჰქონდა ჩამოჭრილი. ეს ფური დაყენებული იყო წმინდა გიორგის სახელზე მსხვერპლშენიშვისათვის. აფხაზი მეურნის მარანში ჩადგმულ ქვევრებს შორის ყველაზე დიდი ქვევრი წმინდა გიორგის სახელზე იყო. ეს ქვევრი ყოველწლიურად ივსებოდა სუფთა წითელი

ღვინით და მის თავზე სრულდებოდა მსხვერპლშენიწვა. რიტუალი შემდეგნაირად სრულდებოდა: სამსხვერპლოდ დაყენებული ცხოველი მიჰყავდათ სახლის კართან, სადაც გროვდებოდნენ ოჯახის წევრები, დაიჩოქებდნენ აღმოსავლეთისაკენ პირმიქცეულნი. იდგნენ მონინებით, ღრმა სიჩუმეში, გულხელდაკრეფილნი, კაცები ქედმოხდილნი. ოჯახის უფროსი სამსხვერპლოს ყურზე ჰკიდებდა ხელს და ლოცვას წარმოთქვამდა: “წმინდა გიორგი ილორისაო! აღვაკლენ შენდამი წინაპართაგან განსაზღვრულ მსხვერპლს. არ დამტოვო მე და ჩემი ჯალაბობა შენი მფარველობის გარეშე, მოგვეცი ჯანმრთელობა და დღეგრძელობა, გვაშორე ყოველგვარი სნეულება ახლა და მომავალში, დაგვიცავი ავი სულებისაგან და ავი თვალისაგან. არ მოაკლო შენი მფარველობა აქ არმყოფ ჩვენს ნათესავებს და ახლობლებს და ყველას მათ, ვინც ჩვენ გვიყვარს.” ოჯახის ყველა წევრი “ამინ”-ს იტყოდა. დგებოდნენ ფეხზე და თავს ხრიდნენ აღმოსავლეთისაკენ, თუმცა, ამ დროს არ იწერდნენ პირჯვარს, მონათლულებიც რომ ყოფილიყვნენ. მსხვერპლს დაკვლის შემდეგ ხარშავდნენ, გარდა ამისა აცხობდნენ რიტუალურ პურს – ხაჭაპურს და ამზადებდნენ მცირე ზომის ცვილის სანთელს. შემდეგ მლოცველი მამაკაცი მიდიოდა მარანში და ხსსნიდა აღთქმულ ქვევრს. სამსხვერპლოს ხორცის მოხარშვის და ხაჭაპურის გამოცხობის შემდეგ ისინი მიჰქონდათ მარანში და დგამდნენ აღთქმული ქვევრის გვერდით. მთელი ოჯახი იჩოქებდა სახით აღმოსავლეთისაკენ ისე, რომ ქვევრი მათ წინ აღმოჩენილიყო. ოჯახის უფროსი ანთებდა სანთელს, ამაგრებდა ქვევრის თავზე, აწყობდა ცოტაოდენ ნაკვერჩხალს საკმეველზე და როდესაც იგი აკვამლდებოდა, გაიმეორებდა იგივე ლოცვას, რომელსაც მსხვერპლის დაკვლის წინ წარმოთქვამდა. ოჯახის წევრები პასუხს აძლევენ – “ამინ”. ლოცვის დამთავრების შემდეგ რიტუალის წარმმართავი გულ-ღვიძლსა და ხაჭაპურს აჭრიდა მცირე ნაწილს, ასველებდა ღვინოში და წვავდა ნაკვერჩხალზე. შემდეგ ამ ნაწილებს იმდენ ცალად აქუსმაცებდა, რამდენი წევრიც ესწრებოდა რიტუალს. ურიგებდა თითოეულ მათგანს საჭმელად და ასმევდა ქვევრიდან ამოღებულ ღვინოს. ამის შემდეგ ყველა წამოდგებოდა და თავს ხრიდა აღმოსავლეთისაკენ. მერე

გამოდიოდნენ მარნიდან, გამოჰქონდათ სამსხვერპლოს ხორცი და ხაჭაპური, შემოუსხდებოდნენ სუფრას და ნადიმობდნენ წმინდანის მფარველობის იმედით აღსავსენი (ზვანბა 1982).

ნ. აბაკელიას გამოკვლევის მიხედვით, მარანში, რომელსაც კენაკულუმის ფუნქცია გააჩნდა, შესრულებული რიტუალით ხორცი-ელდებოდა საკუთარი თავის შეერთება პირველ ლიტურგიასთან, ანუ საიდუმლო სერობის ჟამთან, რომლის დროსაც მაცხოვარმა დაამკვიდრა ახალი საიდუმლო – პურითა და ღვინით ზიარება ქრისტეს სისხლთან და ხორცთან. უნდა აღინიშნოს, რომ ყოველ ქრისტიანულ ტრადიციას გააჩნია თავისი მთავარი კულტი, რომლითაც იგი განირჩევა სხვა ქრისტიანული ტრადიციებისგან, საქართველოში კი ასეთ უმნიშვნელოვანეს კულტს “საიდუმლო სერობა” წარმოადგენს. “საღვინე სახლში” (მარანში) შესრულებული ზემოხსენებული რიტუალი შემსრულებელთა ეთნიკური და კულტურული კუთვნილების მანიშნებელია. უცხო ქვეყნიდან გადმოსახლებული მოსახლეობა, როგორც წესი არ ასრულებდა ადგილობრივ ადათებს, არ იცავდა მკვიდრი მოსახლეობის კანონებს და წეს-ჩვეულებებს, თუმცა, არსებობდა გამონაკლისიც, რომელსაც შეადგენდნენ ის გადმოსახლებულნი, რომელთაც სურდათ ადგილობრივი კულტურის სრულყოფილებიანი წევრები გამხდარიყვნენ, ასევე ისინი, ვინც იძულებულნი იყვნენ, რაიმე დარღვევის თუ შეცოდების გამო, შეესრულებინათ ადგილობრივი წეს-ჩვეულებანი. ხატის მიერ დასჯილი შემცოდე პირველივე ავადმყოფობის ან რაიმე სხვა უბედურების შემთხვევაში აღიარებდა თავის დანაშაულს და კრიზისიდან თავის დასაღწევად, ადგილობრივი წესის მიხედვით ასრულებდა ე.წ. “გამოსასყიდს”, რიტუალს საკრალური ქვევრის თავზე. ამის შემდეგ იგი მკვიდრ მოსახლეობასთან ერთად ყოველწლიურად ასრულებდა მამა-პაპათაგან დაწესებულ ადგილობრივ წეს-ჩვეულებებს. შესაბამისად, მოსული იქცეოდა “აფხაზად”, რაც, ფაქტობრივად “გაქართველებას” ნიშნავდა, რამდენადაც იგი ამით ეზიარებოდა ქართულ ქრისტიანულ ტრადიციას (აბაკელია 2000).

მეორეს მხრივ, არც ძირი ხატის წინაშე ვალდებულების და-ვიწყება შეიძლებოდა. მხედველობაში გვაქვს ჩერქეზებისათვის

ცნობილი გადმოცემა ახინის წმინდა ძროხის შესახებ. სავარაუდოდ, აქ აღიღედან ჩამოსახლებული მოსახლეობის მიერ თავიანთი ძირი ხატის წინაშე არსებული ვალდებულების აღსრულებასთან გვაქვს საქმე.

ილორის წმინდა გიორგის არამართო ქრისტიანები მიაგებდნენ პატივს.

იგი საქართველოს ერთიანობა-მთლიანობის სიმბოლოა. ამაზე მეტყველებს მისი ხუროთმოძღვრებაც, მასთან დაკავშირებული ლეგენდები, გადმოცემები, რიტუალი. იგი წარმოადგენდა მარეგულირებელ ძალას მკვიდრ მოსახლეობასა და ჩამოსახლებულთა შორის, როდესაც მათი მიღება ხდებოდა ქართულ კულტურულ სივრცეში. დამნაშავეებსა და სამტროდ მოსულთა კი მკაცრად სჯიდა. დღევანდელი ვითარებიდან გამომდინარე, ილორის უძველესი ეკლესია თანდათან კარგავს თავის ძველ სახეს და კავშირს ქართულ კულტურულ სივრცესთან, მაგრამ როგორც ი. კვაშილავა წერს, წარსულის დიდებული ნაშთი ყოველთვის ივარგებს უკეთესი მომავლის ასაშენებლად (კვაშილავა 2016, 105).

თ. ქამუშაძის მიხედვით, დღეს იძულებით გადაადგილებულ პირთა მეხსიერებაში ილორი კვლავ ცოცხალია, მასთან დაკავშირებული წარმოდგენები დევნილობაში დაბადებულთა თაობაშიც გათავისებულია. ილორის შესახებ მოგონებების აქტუალიზაციას 2008 წლის ტაძრის ე.წ. რესტავრაციამაც შეუწყო ხელი. დევნილთა ნარატივები ადასტურებს ამ საკრალური ობიექტის მნიშვნელობას და პოტენციალს, როგორც კონფლიქტის დარეგულირების, ისე ტრავმული გამოცდილების კუთხითაც. მათი აზრით, როგორც მლოცველთა სურვილების შემსრულებელს, ილორის წმინდა გიორგის შეუძლია გაამთლიანოს საქართველო (გარკვეულწილად, ამ იდეას ემსახურება თბილისში ილორის ტაძრის მეტოქიონის მშენებლობა) (ქამუშაძე 2021, 131-132).

დამონმებული ლიტერატურა:

აბაკელია 2000 – ნ. აბაკელია, წინაპართაგან დაწესებული ერთი წეს-ჩვეულების შესახებ აფხაზეთში. ჟურნ. “არტანუჯი”, # 10.

აბაკელია 1991 – Н. Абакелия, Миф и ритуал в Западной Грузии. Тб., «Мецниереба».

აკაბა 1979- Л. Акаба, У истоков религии абхазов. Сухуми, «Алашара».

ანთელავა 2017 -ნ. ანთელავა, კავკასიის ხალხთა მითები და რიტუალები. თბილისი, „უნივერსალი“.

ალავერდაშვილი 1979 - ქ. ალავერდაშვილი, სამეგრელოში მივლინების საველე მასალა (ხელნაწერი).

არქანჯელო ლამბერტი 1938 – არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თბილისი.

ბარდაველიძე 1939 - ბარდაველიძე ვ. სვანურ ხალხურ დღეობათა კალენდარი. I. ახალწლის ციკლი. კვაშილავა, 2016 - ი. კვაშილავა, ილორის წმინდა გიორგის ეკლესია გუშინ და დღეს, „კავკასიის ანთროპოლოგია და ეთნოლოგია. საერთაშორისო კონფერენციის მასალები. თბილისი, 2016.

ზვანბა 1982 - С. Званба, Абхазские этнографические этюды. Сухуми, «Алашара».

მაკალათია 1941 - ს. მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია. თბილისი.

მინდაძე 2016 - ნ. მინდაძე, ქართული ხალხური მედიცინა. თბილისი.

ჩურსინი 1957 - Г. Чурсин, Материалы по этнографии Абхазии. Сухуми.

ნულაძე 2009 - ა. ნულაძე, ეთნოგრაფიულიგურია. თბილისი.

ჯანაშია, 1960 - Н. Джанашия, Статьи по этнографии Абхазии. Сухуми.

ILORI CHURCH OF ST. GEORGE AND BELIEFS RELATED TO IT

The church named after St. George of Ilori is considered as one of the most important worshipping places for all of Western Georgia. As the main, most powerful shrine of Samegrelo-Abkhazia, it was loaded with various functions. On St. George's holidays, especially in November, many worshipers gathered here from all over the Western Georgia to ensure the protection. The miracle was connected to the place. On the eve of the holiday the church was locked and on the next morning the people were coming to see an ox inside the locked territory, which was considered to be brought by St. George himself. According the color and position of the ox the future was foreseen. The ox was slaughtered and shared. St. George of Ilori was considered to be a healer and judge. Several rites connected to St. George are discussed in the paper.